

ПРОЦЕСИ УПРАВЛІННЯ КНИЖКОВОЮ СПРАВОЮ В УМОВАХ РОЗВИНУТОГО СОЦІАЛІЗМУ І ЛЕНІНСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ СТРУКТУРИ ТВОРУ

XXIV з'їзд КПРС визначив як важливе завдання розвитку нашого суспільства у сучасних умовах підвищення ефективності суспільного виробництва. Важливою умовою розв'язання цього завдання в п'ятирічці, що завершується, була боротьба за високу якість продукції. Підвищення якості всієї нашої роботи лишається одним із центральних завдань і на майбутнє. «Боротьба за якість,— говорив на XVII з'їзді ВЛКСМ Л. І. Брежнев,— повинна пронизати всі сторони нашої діяльності — чи то йдеться про матеріальне виробництво або про створення духовних цінностей, виховання дітей чи про сферу обслуговування. Де б не працювала людина, вона повинна пишатися результатами своєї праці» [1].

Ефективність виробництва і якість роботи значною мірою залежать від управління виробничою діяльністю на різних рівнях — від загальнодержавного до управління конкретним технологічним процесом. Це повною мірою стосується і книжкової справи, хоч управління нею на різних рівнях дещо специфічне, оскільки книга є одночасно явищем і ідеологічним, і матеріальним, індивідуальним творінням і продуктом видавничо-поліграфічного відтворення.

Ідея управління книжковою справою закладена в основоположній статті В. І. Леніна «Партійна організація і партійна література». Вона полягає не лише в запереченні можливості для «літературної справи» бути взагалі індивідуальною справою, не залежною від загальної пролетарської справи» [2], не лише у вимозі, що «за всією цією роботою повинен наглядати організований соціалістичний пролетаріат, всю її контролювати, в усю цю роботу, без єдиного винятку, вносити живий струмінь живої пролетарської справи» [3]. Вона й у запереченні старовинного, напівобломовського, напівторгашевського... принципу «письменник пописує, читач почитує» [4], запереченні, яке містить у собі основу для сучасних побудов типу системи «книга—читач» і для вивчення зворотного зв'язку в інформаційній і видавничій справі.

Принцип партійності літератури разом з відстоюваним В. І. Леніним визначенням ролі преси як колективного агітатора, пропагандиста, організатора є основою для теоретичного обґрунтування необхідності і можливості при соціалізмі управління книжковою справою на різних її рівнях.

У цій же статті В. І. Ленін, визначивши складності управління літературною справою, що «якнайменше піддається механічному рівнянню, нівелюванню, пануванню більшості над меншістю», в якій «безумовно необхідне забезпечення більшого простору особистій ініціативі, індивідуальним нахилам, простору думці і фантазії, формі і змістові», зауважує, що це «доводить лише те, що літературна частина партійної справи пролетаріату не може бути шаблонно ототожнювана з іншими частинами партійної справи пролетаріату» [5].

Аналіз ленінської спадщини показує, в чому полягає специфіка управління літературною справою. Специфічні вимоги управління літературною справою знайшли відбиття у багатьох конкретних ленінських оцінках опублікованих творів, у практиці редагування, у настановах, що їх давав В. І. Ленін видавцям, бібліотекарям.

Особливість управління книжковою справою на різних рівнях — загальнодержавному, галузевому, видавничому, конкретного видання — полягає, зокрема, в тому, що результати, досягнуті на найнижчому рівні — окремого видання, — можуть відбитися безпосередньо на рівні загальнодержавному. Власне, оцінка окремого видання з погляду загальної справи міститься у відомих ленінських оцінках роману Максима Горького «Мати», хроніки Дж. Ріда «Десять днів, що потрясли світ», якості видання матеріалів II конгресу Комінтерну, чи навіть книжки О. Аверченка. Оцінка з позиції принципу партійності літератури поряд з відповідністю марксистській методології та достовірністю тверджень автора, включає у В. І. Леніна також обов'язкову відповідність вимогам історичного моменту — корисність для пролетарської справи, для розв'язання конкретних завдань, поставлених партією. Такий підхід, до речі, дозволяє оцінювати відповідність принципу партійності літератури навіть у тих суто галузевих виданнях, де досягнуті результати не зачіпають інтересів класів і з цього погляду не є партійні.

Ленінська теоретична спадщина дає змогу говорити докладніше про теоретичні принципи управління в межах окремої книги не лише щодо змісту, а й структури, форми. Аналіз показує, що В. І. Ленін досить часто звертає у своїх оцінках увагу на зв'язок між структурою видання, очікуваним продуктом читання та вихованням культури мислення читача. У радянській лінгвістичній і літературознавчій науці ці проблеми привернули увагу вчених лише в останні десятиріччя*. Зарубіжні дослідження законів обробки тексту, як правило, мають на меті «маніпулювання» свідомістю читача, тоді як в основі ленінських положень лежить уявлення про думаючого читача.

Нагадаємо ці положення, звертаючи увагу на їх методологічний бік, відзначаючи ті категорії, що в них відбито.

* У 1974 р. про потребу створити «теорію нехудожньої літератури» говорив на Другій Всесоюзній книгознавчій конференції О. В. Западов, про створення «поетики журналістики» ставить питання Д. М. Прилюк.

«Популярний письменник підводить читача до глибокої думки, до глибокого вчення (продукт читання.— *М. Ф.*), виходячи з найпростіших і загальновідомих даних, підказуючи з допомогою нескладних міркувань або вдало вибраних прикладів головні висновки з цих даних (структура тексту.— *М. Ф.*), наштовхуючи думаючого читача на дальші й дальші питання (характеристика читача і процес читання.— *М. Ф.*)» [6].

«Вульгарний письменник має на увазі читача, що не думає і думати не здатний, він не наштовхує його на перші початки серйозної науки, а в потворно-спрошеному, посоленому жартами й примовками вигляді (структура.— *М. Ф.*), підносить йому «готовими» всі висновки певного вчення (продукт читання.— *М. Ф.*), так що читачеві і жувати не доводиться, а тільки проковтнути цю кашку (процес читання.— *М. Ф.*)» [7].

«Авторові чужа та схоластика, яка часто спонукає упорядників підручників вправлятися в «дефініціях» і в розгляді окремих ознак кожної дефініції (структура.— *М. Ф.*), причому ясність викладу у нього не тільки не втрачає від цього, а прямо вииграє, і читач, напр., дістане чітке уявлення (продукт читання.— *М. Ф.*) про таку категорію, як *капітал*» [8].

«...Усе завдання підручника з політичної економії полягає в тому, щоб дати людині, яка вивчає цю науку, основні поняття про різні системи суспільного господарства і про корінні риси кожної системи (структура.— *М. Ф.*), все завдання полягає в тому, щоб людина, яка засвоїла собі початковий підручник, мала в руках надійну провідну нитку для дальшого вивчення цього предмета, щоб вона зацікавилася таким вивченням (продукт читання і характеристика читача.— *М. Ф.*)» [9].

«Чому б, замість 200—400 рядків, не говорити в 20—10 рядках, про такі прості, загальновідомі, ясні, засвоені уже в значній мірі масою (характеристика читача і продукту читання.— *М. Ф.*) явища, як підле зраджництво меншовиків, лакеїв буржуазії, як англо-японська навала заради відновлення священних прав капіталу, як ляскання зубами американських мільярдерів проти Німеччини і т. д., і т. п.? Говорити про це треба, писати новий факт у цій галузі відзначати треба, але не статті кожний, не міркування повторювати, а в кількох рядках, «у телеграфному стилі» плямувати нові прояви старої, вже відомої, вже оціненої політики (структура.— *М. Ф.*)» [10].

Управління на рівні видання, тим більше, коли йдеться про той його складник, що стосується структури твору, звичайно, підпорядковане завданням більш високих рівнів, і це видно вже з того, що структура тексту корелюється з передбачуваними читачем і продуктом читання. У зв'язку з цим не можна не погодитися з зауваженням Р. Г. Абдулліна про те, що деякі принципи і особливості редакторської діяльності В. І. Леніна — а саме ставлення його до форми твору — трактуються іноді однобічно. «Так, — пише Р. Г. Абдуллін, — в ряді робіт проводиться думка, що основним принципом всієї редакторської роботи Леніна є прагнення збе-

регти своєрідність мови і стилю автора, його індивідуальну манеру викладу. У дійсності ж провідним у діяльності Леніна-редактора був принцип комуністичної партійності, який обумовлював партійну принциповість і високу вимогливість Леніна-редактора до авторів і авторської праці. Не випадково найближчі соратники В. І. Леніна зазначали, що він був дуже суворим, вимогливим редактором. Очевидно, саме це слід підкреслювати в першу чергу, викладаючи принципи редакторської роботи В. І. Леніна, характеризуючи його ставлення до авторів і авторської праці» [11].

Запроваджена В. І. Леніним вперше в історії видавничої справи посада редактора книги — особи, яка повністю відповідає за видання,— успішно виконує свою історичну роль, здійснює управління в книжковій справі на її найбільш конкретному рівні. У цьому відношенні цікавим є те, що останнім часом все частіше у видавництвах навіть капіталістичних країн робляться спроби ввести аналогічну спеціальність [12].

Ленінські настанови щодо управління літературною справою, частина з яких тут розглянута, не лише не старіють, а в ході соціального прогресу і науково-технічної революції набувають все більшого значення.

Ефективність книжкової продукції — досягнення належного продукту читання в читача, на якого розрахована книжка,— є значною мірою результатом осягнення автором разом з редактором відповідної якості її структури. Це питання, якому ще не завжди приділяється достатня увага, в свій час глибоко продумував В. І. Ленін, бо тут конкретне і загальне у книжковій справі і процесі управління нею переплелися надто виразно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Промова товарища Л. І. Брежнева на XVII з'їзді ВЛКСМ 23 квітня 1974 р.— «Комуніст України», 1974, № 5, с. 9.
2. Ленін В. І. Партійна організація і партійна література.— Повне зібрання творів, т. 12, с. 93.
3. Там же, с. 94.
4. Там же.
5. Там же.
6. Ленін В. І. Про журнал «Свобода».— Повне зібрання творів, т. 5, с. 341.
7. Там же, с. 341—342.
8. Ленін В. І. Рецензія. А. Богданов. Краткий курс экономической науки. Москва, 1897.— Повне зібрання творів, т. 4, с. 34—35.
9. Там же, с. 35.
10. Ленін В. І. Про характер наших газет.— Повне зібрання творів, т. 37, с. 85.
11. Абдуллин Р. Г. О некоторых проблемах изучения редакторского наследия В. И. Ленина.— В сб.: Книговедение и его задачи в свете актуальных проблем советского книжного дела. Тезисы докладов II Всесоюзной конференции по проблемам книговедения. Секция издательского дела и книжной торговли. М., 1974, с. 6—7.
12. Эскарпи Р. Революция в мире книг. М., «Книга», 1973; Моль А. Социодинамика культуры. М., «Прогресс», 1973.

M. D. FELLER

**THE OPERATING PROCESSES ON BOOK PUBLISHING
UNDER THE DEVELOPED SOCIALISM AND THE LENIN CONCEPTIONS
OF THE STRUCTURE OF THE WORK**

S u m m a r y

The presented paper deals with the actuality of the Lenin methodological instructions on the book-publishing at its different levels in the developed socialist society. Also the connection of the product of reading and the structure of the work is analysed.
